

Les torres telegràfiques del Vallès Oriental

Treballs

Xavier Pérez Gómez

Historiador i arxiver

LA TELEGRAFIA ÒPTICA A CATALUNYA

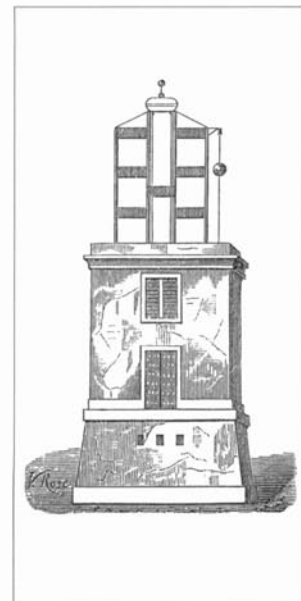
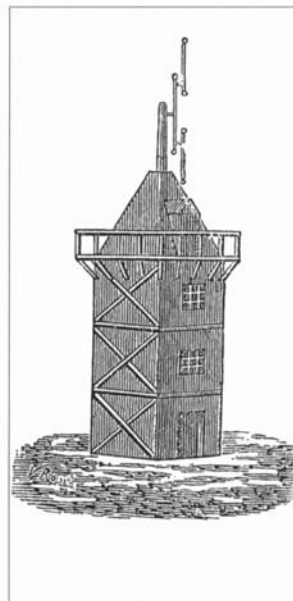
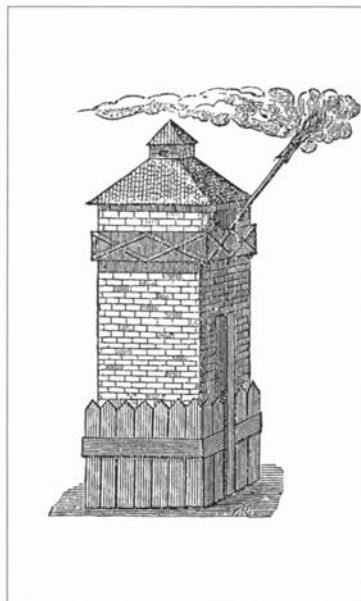
La història del naixement d'aquest sistema de comunicació visual a Catalunya va lligada, com és obvi, a la seva implantació a Espanya. Aquesta implantació tingué una primera etapa que va de 1799 a 1844 i que es caracteritzà pels diversos intents fracassats d'establir unes línies regulars de comunicació mitjançant senyals òptics. La telegrafia òptica havia començat a desenvolupar-se a França el 1794 amb un sistema ideat per Claude Chappe i consistia en senyals que es transmetien d'una torre a una altra. Un sistema similar, ano-

menat Betancourt-Breguet,¹ va ser aprovat pel Govern espanyol el 1799 i l'any següent es va iniciar la construcció de la línia Madrid-Cadís, que va tenir una molt curta vida. El 1805 es va establir una xarxa de telegrafia òptica militar que enllaçava Cadís amb diverses localitats andaluses, entre les quals, Jerez, però aquesta línia tingué també una vida molt curta. Ja bastants anys després, el 1831, funcionava una línia provisional de Madrid a San Ildefonso i Aranjuez, suprimida poc temps després. No va haver-hi a Espanya altres iniciatives similars fins al 1836, quan, durant la Primera Guerra Carlista, es va establir una línia de telegrafia

¹ Porti Gallart, Pere: *Les torretes de Calella. Un estudi*. Calella; Ajuntament de Calella, 1984, pàg. 21-31.

òptica entre Logronyo i Estella.² El 1837 una reial ordre va encarregar l'establiment de línies telegràfiques segons el sistema ideat per Chappe. Aquest projecte, però, va quedar novament aturat i no fou fins al 1844 quan el Govern espanyol decretà que s'havia de posar en funcionament una xarxa de telegrafia òptica militar.³

El sistema de senyals òptics triat el 1844 per a la xarxa militar fou el del coronel basc José Maria Mathé Arangua,⁴ que era una adaptació del model Chappe. Aquest sistema consistia en la transmissió de missatges mitjançant uns mecanismes de braços i politges que, en moure's, anaven formant uns signes codificats. Aquests braços se subjectaven a una barra vertical o bastidor que hi havia a dalt d'una torre. De nit, s'utilitzaven dos fanals per emetre els senyals. La primera línia que va entrar en funcionament fou la de Madrid a Irún, el 1846, ja que el Govern va donar prioritat al fet d'establir connexió amb la xarxa telegràfica francesa i europea. Aquest va ser, doncs, l'any de la implantació definitiva de la telegrafia òptica a l'Estat espanyol.⁵

Dibuixos de diferents models de torres telegràfiques. D'esquerra a dreta: reconstrucció d'una torre de senyals romana, torre telegràfica de Chappe i torre del servei telegràfic òptic a Espanya. (Font: Suárez Saavedra, Antonio: *Tratado de telegrafia*. Barcelona, 1880, pàg.: 31, 132 i 145, respectivament)

A Catalunya, fou també durant la guerra carlista de 1833-1840 quan es van voler establir aquestes comunicacions visuals: el 26 de juliol de 1836 el capità general Espoz y Mina va disposar l'establiment de diverses línies telegràfiques al Principat, que havien de fer ús de banderes durant el dia i, de fanals, durant la nit. Aquest projecte tampoc no es va dur a terme. Finalment, l'abril de 1848, en plena guerra civil dels Matiners (1846-1849), el capità general Marquès de Novaliches (general Pavía)⁶ va aprovar el diccionari i l'aparell de senyals i va

disposar el desplegament de diverses línies de telegrafia òptica pel territori català.

La raó principal per posar en funcionament aquesta xarxa telegràfica va ser, sens dubte, la necessitat de comunicacions ràpides entre les tropes que recorrien el territori català, així com per controlar més de prop els moviments de les partides rebels de carlins. En aquella època, les cartes i els missatges es feien arribar mitjançant correus a cavall o diligències, per la qual cosa la telegrafia per senyals permetia una

2 Aguilar-Gaspar Martínez, J. Antonio: «El telégraf òptic militar a Catalunya durant el segle XIX», dins *Actes de les IV Jornades d'Arqueologia Industrial de Catalunya*, Girona, novembre de 1997. Barcelona; Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya, 2000, pàg. 511-522.

3 Suárez Saavedra, Antonio: *Tratado de telegrafia óptica*. Barcelona, 1880, pàg. 141-142.

4 Olivé Roig, Sebastián: «La llegada del telégrafo civil a Cataluña», dins *Actes de les IV Jornades d'Arqueologia Industrial...* pàg. 533-534.

5 Porti Gallart, Pere: *op. cit.*, pàg. 28.

6 Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Comandancia de Ingenieros, sig. 305-2: manuscrit titulat «Telégrafos militares. Breve historia de este medio de comunicación», sense data. El predecessor de Novaliches en el càrrec a la Capitania General, el Marquès del Duero, va ser l'impulsor d'aquesta xarxa militar, en encarregar a José Maria Mathé el projecte de les diferents línies telegràfiques catalanes. Aguilar i Martínez afirmen, en el seu article sobre la telegrafia òptica militar, que el sistema utilitzat, en un primer moment, a la xarxa de Catalunya, havia estat dissenyat per Leonardo de Santiago, coronel d'estat major.

major rapidesa. Un informe militar escrit anys després ho deia ben clarament:

«El establecimiento de telégrafos ópticos en el distrito de Cataluña en el año de 1848 tuvo por objeto el obtener prontas y rápidas comunicaciones con todo el distrito, ocupado por las columnas que se hallaban en operaciones, para dirigir sus movimientos y adquirir noticias, tan difíciles de obtener por medio de espías o confidencias que no sólo las adulteran, sino que muchas veces conducen a las más funestas consecuencias.»⁷

Segons la documentació consultada al fons de la Comandància d'Enginyers de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el mes de maig de 1848 ja s'havien començat a construir moltes de les torres telegràfiques que avui encara es poden veure.⁸ En un primer moment, les estacions de telegrafia es van instal·lar, tot sovint, aprofitant ermites o restes de castells situats als cims dels turons. Allà on no hi havia cap edificació anterior, s'edificaven torres de pedra, que podien ser de planta quadrada o rodona. Amb freqüència, es donà el cas que les torres de nova planta van construir-se amb posterioritat a la posada en marxa de la línia, i substituïren estacions telegràfiques provisionals instal·lades a corre-cuita.

Les principals xarxes telegràfiques militars catalanes (també hi hagué línies civils) devien entrar en funcionament els darrers mesos de 1848 i la resta, potser, al llarg de 1849. Els diferents tractats històrics no precisen amb exactitud el moment en què van començar a funcionar totes les línies del Principat, però se sap que el 1849 ja funcionava a ple rendiment la línia de Madrid a València i Barcelona, i, poc després, la de la Jonquera.⁹ A partir, doncs, de 1848 s'establiren diferents línies que tenien Barcelona com a eix central, i que comunicaven la Ciutat Comtal amb Girona, Vic, Lleida i Tortosa. A Barcelona, la torre central de telegrafia es trobava al castell de Montjuïc i es comunicava amb la torre situada al turó de Sant Pere Màrtir (389 m), a sobre de Pedralbes. Aquesta torre de Sant Pere Màrtir feia de nexa d'unió amb la que hi havia a la Creu de l'Ordal (línia civil de Tarragona). A les Drassanes i a la Ciutadella es van instal·lar, igualment, unes estacions receptores per comunicar-se amb les casernes. A Catalunya hi hagué, durant la campanya bèl·lica de 1848-1849 i en anys posteriors, un total de setze línies integrades per setanta-set torres.¹⁰

L'ORGANITZACIÓ DEL SERVEI A LES TORRES TELEGRÀFIQUES

A cada torre hi havia un petit destacament o guarnició, normalment quatre individus (dos caporals i dos soldats) del Cos de Telègrafs Militars. Aquests soldats eren anomenats *torrers* (*torreros*). El nombre de *torrers* era variable i, en alguns casos, depenia de la importància o capacitat de cada torre, ja que n'hi havia algunes, per exemple, a la part d'Esparreguera i Collbató, que eren ateses per cinc soldats. D'altres, només per tres, però la gran majoria eren ateses, com ja hem dit abans, per quatre militars. Cada línia telegràfica es dividia en diverses seccions al capdavant de les quals hi havia un oficial, normalment un capità, que era responsable dels soldats d'unes quantes torres i del bon funcionament del servei d'aquestes instal·lacions.

Un aspecte interessant que volem comentar fa referència al fet que, un any després de finalitzada la guerra dels Matiners, la Direcció de Telègrafs Militars de Catalunya va emetre una ordre que establia que s'havien de fortificar aquelles torres que es poguessin considerar forts aïllats i que fossin condicionades per tal de poder acollir una guarnició de setze a vint homes.¹¹ Ordenaven, igualment, que tingués-

7 ACA, Comandancia de Ingenieros, sig. 306-1, carta del 18 de maig de 1872.

8 ACA, *Ibid.*, sig. 306-1. El 20 de maig de 1848 es van pagar mil quatre-cents trenta rals en concepte de jornals per obres efectuades a l'ermita de Sant Pere Màrtir, al Puig d'Ossa (Collserola), a tres-cents vuitanta-nou metres d'alçada, dins el terme municipal d'Espugues de Llobregat.

9 Suárez Saavedra, Antonio: *op. cit.*, pàg. 148.

10 ACA, Comandancia de Ingenieros, sig. 306-1: «Relación de torres telegráficas que existieron en este distrito durante la campaña de 1848».

11 ACA, *Ibid.*, sig. 306-1, carta del 18 de maig de 1872 que fa un repàs de la història de les torres.

sin queviures i municions per aguantar un setge de quinze a vint dies. Amb relació a aquest fet, sabem que, el 1851, es van efectuar noves obres de defensa a la torre de Buscarons de Montornès. Dubtem, però, que cap de les torres situades al Vallès Oriental arribés a encabir més de quatre o cinc soldats; com a mínim, no sembla que tinguessin capacitat per acollir-ne més. Els soldats que servien als telègrafs vivien quasi sempre a les mateixes torres, on disposaven d'unes humils estances amb llits, taules i altres mobles per fer-hi vida, tot i que no descartem que alguns d'aquests *torrers* visquessin en masies o altres edificis propers, sobretot si aquestes edificacions es trobaven gairebé a tocar de les estacions telegràfiques.

Pel que fa a la feina dels *torrers*, un document datat el 21 d'agost de 1849 ens diu que el servei de vigilància i transmissió de missatges era de sis guàrdies o *cuartos* de quatre hores cadascuna.¹² Durant aquestes quatre hores, el soldat de guàrdia s'estava dalt de la torre, al peu de l'aparell de senyals òptics i sempre amb una ullera de llarga vista o binocle al coll o a les mans, observant els possibles missatges i novetats que es transmetien des de les altres dues torres veïnes. Aquests binocles eren imprescindibles per

QUADRE 1: LES GUÀRDIES DELS SOLDATS DE LES TORRES TELEGRÀFIQUES

1a guàrdia: de 8 del matí a 12 del migdia
2a guàrdia: de 12 del migdia a 4 de la tarda
3a guàrdia: de 4 de la tarda a 8 del vespre
4a guàrdia: de 8 del vespre a 12 de la nit
5a guàrdia: de 12 de la nit a 4 de la matinada
6a guàrdia: de 4 de la matinada a 8 del matí

Font: ACA, Comandancia de Ingenieros, sig. 505, carta de 1849.

poder veure bé i amb claredat els senyals que s'enviaven i les ordenances militars indicaven que «*al torrero de cuarto no le es permitido separarse del antejo más que lo puramente imprescindible*». Les ulleres de llarga vista que utilitzaven aquests telegrafistes havien estat comprades pel Govern a Anglaterra i costaven uns cinquants rals cada una. En tenien tres a cada torre.¹³

EL VALLÈS ORIENTAL EN LA XARXA DE TELEGRAFIA ÒPTICA

La línia de telegrafia òptica que passava pel Vallès Oriental era militar i comunicava Barcelona amb Vic i viceversa. Les estacions telegràfiques que formaven part d'aquesta línia eren, segons un document de gener de 1852, les de Montcada, Buscarons (Montornès), Granollers, Puig-

graciós (el Figaró), Centelles, Tona i Vic. La línia tenia una bifurcació que anava a Sabadell.¹⁴ La comunicació entre l'estació telegràfica del turó de Montcada i la torre del castell de Montjuïc es feia, sembla ser, mitjançant el telègraf situat al turó de Sant Pere Màrtir (Pedralbes),¹⁵ al sud del Tibidabo. Sobre això, però, hi ha certa controvèrsia, ja que altres estudiosos del tema afirmen que la torre de Montcada es podria haver comunicat directament amb el telègraf del castell de Montjuïc.¹⁶

Aquesta línia de Barcelona a Vic es dividia en dues seccions. La primera, comprenia les torres de Montcada, Montornès, Granollers i Puiggraciós; i la segona, les de Centelles, Tona i Vic. Coneixem el nom d'un dels caps de la primera secció, que, el 3 de juny de 1849, fou destinat a Gra-

12 ACA. *Ibid.*, sig. 505, lligall de 1846.

13 Porti Gallart, Pere: *op. cit.*, pàg. 47-48.

14 Algun autor dubta si la torre de Sabadell va existir realment. Només podem dir que en un document de 1852 (ACA, Comandancia de Ingenieros, sig. 306-1) es dona per cert que existia una torre telegràfica a Sabadell, la qual tenia assignat el número 49. Puiggraciós era la 45; Granollers, la 46; Montornès, la 47; i Montcada, la 48.

15 Perarnau Llorens, Jaume: «La xarxa de telegrafia òptica al Vallès Occidental». *Terme*, 14, Terrassa, novembre de 1999, pàg. 4. Segons una conversa mantinguda amb aquest autor, des del turó de Sant Pere Màrtir es veu el turó de Montcada i la fàbrica de ciment, per la qual cosa és molt factible que els dos telègrafs es comunicessin visualment. A més, opina que el telègraf de Sant Pere Màrtir era molt important com a nus de comunicacions entre les diferents línies civils i militars.

16 Així opina Antonio Aguilar, col·laborador del Museo Postal de Correos y Telégrafos i autor d'un estudi sobre aquestes línies de telegrafia òptica. Aguilar em va comentar que potser Montcada es comunicava amb el telègraf de les Drassanes, tot i que és una qüestió que caldria estudiar més a fons.

nollers per fer-se càrrec i supervisar les estacions telegràfiques corresponents a aquesta secció. Era el capità José Agustino Enríquez.¹⁷ El responsable destinat a Vic, seu de la segona secció, fou el capità graduat Francisco Arroyo, amb el seu segon, el sotstinent Joaquín García.

El telègraf de Montcada es va instal·lar al turó del mateix nom —actualment de 261 m d'alçada—, on, aleshores, hi havia una ermita i una casa en ruïnes —suposem que la de l'antic ermità. El juliol de 1848 ja havien finalitzat les obres de remodelació d'aquesta casa que devia haver format part de l'esmentada ermita de Montcada.¹⁸ Aquesta estació era la que tenia comunicació directa amb la ciutat de Barcelona.

Hem calculat que entre una torre i l'altra hi havia una distància mitjana d'uns nou quilòmetres en línia recta —amb una oscil·lació d'entre vuit i deu quilòmetres. No sabem la data exacta de posada en marxa de la línia Barcelona-Vic, però es pot suposar que a finals de 1848 ja es trobava en ple funcionament. Com ja hem comentat, a les rodalies de Sabadell hi havia una altra torre telegràfica que formava part d'aquesta línia, però com a bifurcació secundària i, de moment, no se n'han trobat restes ni se sap on era situada.¹⁹

Torres telegràfiques de la línia Barcelona-Vic (1848-1862). 1: castell de Montjuïc, 2: Sant Pere Màrtir, 3: turó de Montcada, 4: Buscarons (Montornès), 5: can Cassaca (Granollers), 6: Puigraciós (el Figaró), 7: Centelles i 8: Tona. (Font: elaboració pròpia, sobre la base del mapa 1:250.000 de l'Institut Cartogràfic de Catalunya, 1997)

17 ACA. *Ibid.*, sig. 321-2 «Instrucciones a la línea de Vich», 1849.

18 ACA. *Ibid.*, sig. 306-1. «En el turreón de Montcada se construyó un telégrafo, se habilitó una casa que estaba derruida. En ella hay un cuarto para la guarnición, hay tres puertas, una porción de espilleras, se hizo dos escaleras, hay tres aposentos, seis bigas y dieciséis tablas, un banco y una silla para el comandante y una campana arriba. Montcada, 11 de julio de 1848, Pedro Mogas, albañil.»

19 Perarnau Llorens, Jaume: *op.cit.*, pàg. 4.

CONTRIBUCIÓ DELS POBLES AL MANTENIMENT DE LES TORRES

Aquestes torres telegràfiques es van construir amb els pressupostos de l'Estat i costaven uns vint-i-cinc mil rals l'edificació i deu mil sis-cents rals la màquina i els aparells telegràfics. No obstant això, els ajuntaments dels pobles de les rodalies hi hagueren de fer front amb fons municipals i, a vegades, amb contribucions especials a les obres de reparació que de tant en tant s'hi feien. També havien de portar i proporcionar queviures i utensilis diversos a les guarnicions. Això va provocar, molts cops, les queixes dels consistoris i, segons s'extreu d'una reial ordre de maig de 1855, les diputacions de Barcelona, Lleida i Girona demanaren al Govern que es paguessin a les corporacions locals les despeses i treballs que comportaven aquests serveis a les torres telegràfiques. El Govern va establir, almenys en alguns casos, que les despeses fossin abonades mitjançant deduccions de les contribucions a les oficines d'Hisenda.²⁰

Cada torre tenia assignada una *rodalia* o circumscripció de pobles que contribuïen al seu manteniment, així com al subministrament d'alguns elements necessaris per als soldats, com ara aigua potable o palla per a les màrfegues on dormien. Durant el període 1848-

1853 els pobles que contribuïen a la torre situada a l'ermita del turó de Montcada (Vallès Occidental) eren els de Montcada mateix, Ripollet, Cerdanyola, Santa Perpètua de Mogoda i Sant Fost—aquest darrer, al Vallès Oriental. El gener de 1851 les autoritats militars van ordenar que es fessin fossats al voltant de les torres per defensar-se millor i, amb aquesta finalitat, els pobles de la rodalia de Montcada hagueren d'abonar, cada un, dos-cents quaranta-un rals.²¹ L'alcalde de Montcada actuava com a coordinador dels altres ajuntaments amb relació a la torre i sabem, per exemple, que, l'abril de 1851, aquest batlle va comunicar als altres alcaldes que cada poble havia de contribuir, cada dia, amb un home que es rellevés amb un de Montcada per pujar aigua a la tropa que s'estava a la torre d'aquesta localitat. A Sant Fost, li corresponien, en concret, vint-i-cinc dies per any.

Les obres de fortificació també van efectuar-se a la torre de Buscarons de Montornès i, els mesos de maig i agost de 1851, els pobles de Mollet, Gallecs i Montmeló van rebre diners retornats dels que havien invertit en la construcció d'un fossat:

«El Excelentísimo Capitán General de este Principado se ha servido dar órdenes para que se abonen a los

*pueblos de Mollet y Gallecs la legítima inversión de 2.256 reales en las nuevas obras de defensa ejecutadas en la torre telegráfica de Busquerons, por cuenta del fondo de subrogación de quintas atrasadas. Barcelona, 30 de mayo de 1851».*²²

Tornant a la circumscripció de la torre de Montcada, cal dir que, el 15 de maig de 1853, el cap de secció de telègrafs de la línia, amb residència a Granollers, va ordenar que el poble de Sant Fost passés a dependre de la rodalia militar de la torre de Montornès, ja que el consistori d'aquell poble s'havia queixat:

«Habiendo acudido a su autoridad el Ayuntamiento de San Fausto de Cap-Centellas exponiendo los perjuicios que le causa la obligación de suministrar a la torre telegráfica de Moncada, particularmente en las épocas en que, por las crecidas del Besós queda interrumpida la comunicación entre ambos puntos, he tenido por conveniente resolver de acuerdo con el parecer del Comandante Director de Telégrafos que el suministro que se trata lo verifique el pueblo de Santa Coloma de Gramanet, que se halla para este objeto en situación más favorable que el de Cap-Centellas, pasando éste a suministrar a la torre telegráfica de Busquerons. Y lo transcribo a V. con igual objeto.

Granollers, 15 Mayo 1853. El Gefe de sección, Francisco Cuñado.»²³

20 Porti Gallart, Pere: *op. cit.*, pàg. 121.

21 ACA. *Ibid.*, sig. 306, cartes del 30 de maig i 14 d'agost de 1851.

22 Arxiu Municipal de Sant Fost (AMSF), caixa 86, correspondència de 1851.

23 AMSF, caixa 86, correspondència de 1853.

Torre de Buscarons (Montornès del Vallès)

Aquesta torre telegràfica, coneguda a Montornès com *el Telègraf*, està situada a sobre mateix de can Buscarons, en un turó de 222 m d'alçada. La torre de Buscarons era la número 47 de totes les estacions telegràfiques actives a Catalunya el 1849. Es comunicava visualment amb la torre del turó de Montcada, situada a uns nou quilòmetres, i amb la de Granollers, també a una distància similar. Encara es conserva bona part de la construcció, tot i que l'edifici amenaça ruïna, especialment a la part de llevant. S'hauria de fer quelcom per consolidar aquest monument històric que es troba en perill d'enfonsar-se per complet.

Les seves característiques són les següents: és de base quadrada, de cinc metres i mig de costat, amb vuit espitlleres per banda (quatre per pis). Estava envoltada per un fossat circular d'uns tres metres d'amplada per dos de fondària, fet, segurament, a finals de 1850 o a principis de 1851. Tenia dos pisos que arriben, avui, encara, a més de sis metres d'alçada i l'entrada es feia pel pis de dalt, al costat est. En una monografia local s'afirma que la torre de Buscarons podria haver estat una antiga torre de guaita construïda a l'alta edat mitjana com a auxiliar del castell de Sant Miquel, reaprofitada després per al telègraf.²⁴ Nosaltres

La torre telegràfica de Buscarons, a Montornès del Vallès.
(Fotografia : Xavier Pérez, setembre 2000)

dubtem molt d'aquesta hipòtesi i ens inclinem a pensar que la torre de Buscarons va ser bastida de nova planta, segurament el 1848. Una inspecció ocular de les restes ens permet afirmar que no s'aprecien diferents fases constructives, sinó que tota l'obra és de la mateixa època i estil. A més, el tipus d'obra no sembla ser, ni de bon tros, medieval. En cas d'haver estat d'aquella època, el més probable és que hagués estat de planta rodona i amb unes parets molt més gruixudes.

Els pobles de la circumscripció militar de la torre de Buscarons eren els de Montornès, Montmeló, Martorelles i Sant Fost i, a vegades, hi contribuïa, esporàdicament, Mollet. Aquestes localitats havien de pagar despeses de fortificació i manteniment, així com portar a la torre palla, llits i mantes, a més d'altres subministraments i queviures. Els responsables militars d'aquest telègraf enviaven tot sovint cartes als alcaldes per demanar que s'afanyessin a portar el que els feia falta. Per exemple, el març de

²⁴ Beltran Alcalde, Xavier: *Conèixer Montornès*. Montornès del Vallès, Ajuntament, 1985, pàg. 212. L'afirmació que defensa que la torre de Buscarons podria ser d'origen medieval no és justificada per l'autor ni amb documents, ni amb bibliografia, ni amb cap apreciació arquitectònica. Ignorem, doncs, d'on ha sortit aquesta teoria.

1854, l'alcalde de Sant Fost va rebre una carta de la guarnició de la torre de Buscarons que deia:

«remito a ustedes unas márfegas con el fin de que dispongan se llenen de paja y devolverlas a este punto en todo el día de mañana, advirtiéndolo a V. que la márfega á de estar bastante llena, pues de lo contrario no lo recibo. Torre de Busquerons, 22 marzo 1854, Juan Ortiz.»²⁵

La petita guarnició de Buscarons es mostrà, de tant en tant, descontenta amb els serveis que rebia dels pobles dels voltants, ja que, el juliol de 1855, el soldat Martín Monforte, nou responsable d'aquest telègraf, va enviar una altra carta amenaçadora a l'alcalde santfostenc on es queixava amb aquestes paraules: «Sr. Alcalde de S. Fausto: En virtud de tocarle a V. el suministrar este mes á esta torre, debo advertirle a V. que hoy por todo el día me presente V. dos camas a reglo a la ordenanza, pues es bergüenza del modo que se allan y particularmente de no efectuarse oy, daré parte al Ex. Sr. Capitán General, pues debe acer lo menos un año de que no se an mudado, debiéndose mudar cada tres meses, y por lo tanto se presentará V. en esta torre oy sin falta. Dios guarde a V. muchos años. Busquerons, 2 julio 1855. Martín Monforte.»²⁶

L'onze de novembre de 1855 tingué lloc a la Casa Comunal de Montmeló una curiosa reunió

Vista de la torre de Buscarons, a la serralada Litoral.
(Fotografia: Cinta Cantarell, 2001)

entre els alcaldes de Montornès, Montmeló, Martorelles i Sant Fost, convocats per l'alcalde de Montornès, Salvador Aymerich, amb un únic punt a l'ordre del dia: tractar sobre la petició de mantes feta pels soldats encarregats de la torre. Suposem que es devien repartir les despeses generades per aquesta sol·licitud.

Uns anys després, un document datat del 10 de juliol de 1860 ens diu que el caporal encarregat de la torre telegràfica de Buscarons es deia José Villanueva. Del text de la carta s'extreu que el subministrament de palla per als llits

dels soldats corresponia cada sis mesos a un poble diferent, i que els municipis podien abonar una quantitat en metàl·lic en comptes de portar-hi la palla. Sembla ser que aquest caporal passava personalment pels pobles a cobrar els diners en qüestió o a recollir els estris o queviures que li feien falta. La torre de Buscarons encara funcionava el 20 de desembre de 1860,²⁷ quan era comandada per l'esmentat caporal Villanueva. Es devia abandonar al llarg de 1862, així com la resta de torres del Vallès i de tot Catalunya.

25 AMSF, caixa 86, correspondència 1854.

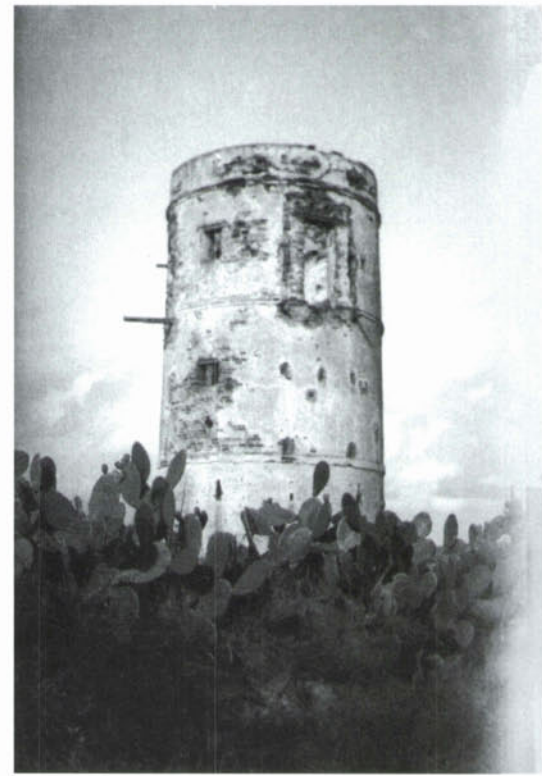
26 AMSF, caixa 86, correspondència 1855.

27 AMSF, caixa 86, correspondència 1860.

Torre de can Casaca (Granollers)

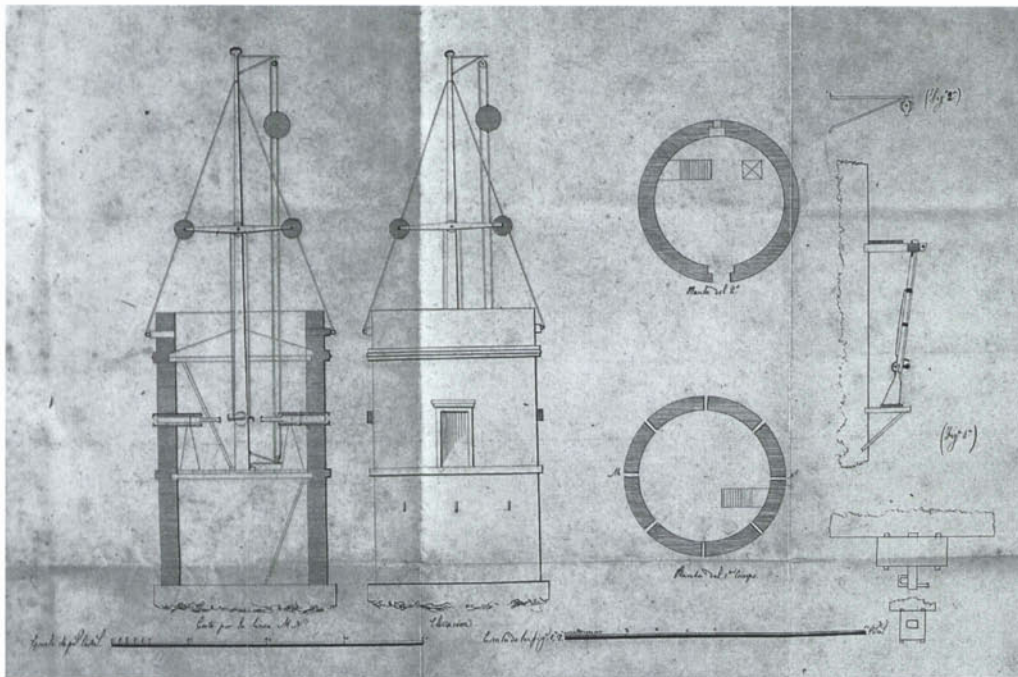
En un primer moment, el 1848, el telègraf òptic de Granollers es va instal·lar al campanar de l'església parroquial, però poc temps després, el 1849, ja es van adonar que tenien dificultats de comunicació visual i decidiren edificar una torre rodona de nova planta²⁸ al turó dit avui de can Casaca, a la serra de Ponent, a sobre del coll de la Manya i de la carretera N-152 —ara C-29. A tocar d'aquesta nova torre, que encara es conserva bastant sencera, hi ha la masia de can Casaca.²⁹ A la documentació de l'època cons-

ta que aquesta torre telegràfica fou batejada pels militars com *Torre-estación recibidora de Granollers*. El plànol original de la torre de can Casaca es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La torre de Granollers es comunicava amb la de Buscarons i la de Puiggraciós, situada, aquesta darrera, a uns onze quilòmetres en línia recta. El catàleg del patrimoni arquitectònic de Granollers ens diu que és una torre de telegrafia òptica del segle XIX, de planta circular, amb tres subdivisions verticals i amb una alçada de deu metres. Fou construïda amb paredat de totxo.³⁰

Torre telegràfica de can Casaca, Granollers.

(Fotografia: Joan Font, fons d'imatges de l'Hemeroteca Municipal Josep Móra de Granollers)

Plànol de la torre telegràfica de Granollers, on es pot veure el mecanisme compost per braços i politges. (Ministerio de Educación, Cultura y Deportes. Arxiu de la Corona d'Aragó [ACA, Diversos, Comandancia de Ingenieros, sig. 306-1], 1849)

28 ACA, Comandancia de Ingenieros, sig. 306-1, «Memoria sobre la rectificación de la línea telegráfica militar de Barcelona a Vich, año 1849. Centellas y Granollers». En alguns d'aquests documents, la torre de Granollers és anomenada *Torre Sofia* o un nom semblant, tot i que caldria estudiar aquesta qüestió amb més deteniment, ja que la cal·ligrafia és de lectura dubtosa.

29 Segons l'estudiós granollerí Enric Garcia-Pey, la tradició oral diu que el nom de can Casaca fa referència a la casaca o guerrera d'un soldat de la torre de senyals que, tot sovint, es posava una dona de la casa esmentada, per això començaren a anomenar així aquesta masia. Del mateix Garcia-Pey, podeu veure: *Recull onomàstic de Granollers: motius, topònims, nomenclatura*. Granollers, Ajuntament de Granollers, 1990, pàg. 32 i 204.

30 Cuspina, Lluís, i altres: *Patrimoni històric i arquitectònic de Granollers*. Granollers, Ajuntament de Granollers, 1985, pàg. 80.

La torre de can Casaca, actualment. (Fotografia: Pere Cornellas, 2001)

monografia sobre el Santuari de Puiggraciós:

«Les guerres del segle passat (el XIX) han deixat a Puiggraciós una torre de senyals. S'aixeca a llevant del Santuari a un centenar de passes; té una socolada prismàtica, de base quadrada, de 5 m 70 cm de costat, per 1 m d'alçada, sobre aquest sòcol s'aixeca una paret, en forma de talús, d'uns 20 cm d'inclinació; en aquesta paret s'obre la porta d'entrada a l'edifici; té espitlleres. Al capdamunt del talús, una cornisa de maons dóna la volta a la torre; sobre la cornisa s'enfila un altre prisma de dos pisos interiors, amb finestra i espitlleres en el primer pis i finestres en el pis de dalt; hi havia terrat, la barana d'obra del qual pujava al damunt d'una altra senzilla cornisa de maons. Els sostres estaven sostinguts per bigues; en algun dels fragments que en resten es veuen senyals de foc; l'interior de la torre estava arrebossat; el seu angle sud-est està escapçat, potser per un llamp. La torre és feta amb pedra del país.»³¹

Torre de Puiggraciós (el Figueró)

Aquesta torre és situada gairebé a tocar del santuari de la Mare de Déu de Puiggraciós, a uns set-cents setze metres d'alçada (el turó de Puiggraciós té 807 m), que es troba al terme municipal del Figueró. És de planta quadrada i es conserva en bastant bon estat, ja que va ser restaurada. Es comunicava amb les torres de Granollers i Centelles, situades a uns deu o onze quilòmetres en línia recta. Aquesta torre fou descrita per Josep Maurí en la seva

Postal de Puiggraciós cap a 1930. (Fotografia: Arxiu Badia, l'Ametlla del Vallès)

31 Maurí Serra, Josep: *Història del Santuari de la Mare de Déu de Puiggraciós*. Barcelona, 1952, pàg. 129-131.

La torre de Puiggraciós, en el terme del Figueró. (Fotografia: Xavier Pérez, setembre 2000)

Sobre el manteniment de la tropa a Puiggraciós, el mateix autor ens dóna una sèrie de dades que, pel seu interès, consignarem a continuació. El 23 de gener de 1849, l'alcalde de la Garriga deia, en un ofici, que havia portat la ració de pa a la «guardia del fuerte de Puiggraciós y entregados dos mil reales de vellón al señor comandante del destacamento de aquel punto». Tot i aquesta referència, però, no podem afirmar amb seguretat que la torre de senyals estigués ja construïda, solament que hi havia una guarnició de soldats. A més, en un altre comunicat del 20 d'agost de 1850, el regent de la parròquia de Montmany deia que la capella de Puiggraciós estava ocupada pel telègraf. D'això es

podria deduir que, momentàniament, i mentre s'acabava d'edificar la nova torre telegràfica, que és la que avui coneixem, el telègraf i els soldats que hi servien estaven instal·lats a l'antic santuari o ermita de Puiggraciós. Ignorem de moment el nom dels pobles que formaven la rodalia militar d'aquesta torre, però podrien haver estat, a més de la Garriga, els de l'Ametlla, el Figueró i Bigues i Riells.

DECADÈNCIA I ABANDONAMENT DEFINITIU DE LA TELEGRAFIA ÒPTICA

Una llei del Govern espanyol de 1855 va suposar la implantació

de la telegrafia elèctrica³² i també l'inici de la fi de la telegrafia òptica, que esdevingué una tecnologia superada i obsoleta. Altres factors que incidiren negativament en l'eficàcia d'aquest sistema de comunicació eren l'existència de gran quantitat de torres —cosa que retardava molt les comunicacions—, així com l'excessiva influència negativa de les condicions i fenòmens meteorològics.³³ Els dies de boira, pluja i mal temps en general, era del tot impossible poder veure amb nitidesa les altres estacions telegràfiques, per la qual cosa és fàcil deduir que era un mitjà de comunicació irregular i, a voltes, totalment ineficaç.

Fou també decisiva l'aparició i posterior extensió de la xarxa ferroviària, que va fer més ràpides les comunicacions entre les diverses ciutats i viles del Principat com ara Barcelona, Granollers, Mataró i Girona. Així, cal recordar que la línia Barcelona-Granollers va començar a funcionar el 1854 i la Barcelona-Girona, el 3 de març de 1862. Tot això va anar en detriment de la telegrafia òptica que es va implantar massa tard, quan ja començaven a sorgir formes més àgils i modernes de comunicació i transport. Finalment, una reial ordre³⁴ de 19 de setembre de 1862 va decretar l'abandonament definitiu d'aquestes torres telegràfiques, que, poc temps després, van quedar desmantellades i exposades a les inclemències del temps i del pas dels anys.

32 Olivé Roig, Sebastián: *op. cit.*, pàg. 539-540 i Porti Gallart, Pere: *op. cit.*, pàg. 54.

33 Suárez Saavedra, Antonio: *op. cit.*, pàg. 149-150.

34 Llinàs Pol, Joan, i altres: «La telegrafia òptica a la Selva (1848-1862)», *Quaderns de la Selva*, 9, 1996, pàg. 131. Del mateix autor, vegeu també: «Les torres de Puig Ardina (Riudarenes)», *Quaderns de la Selva*, 6, 1993, pàg. 40-48.